

VZÁJOMNÉ VZŤAHY A SPORY O KONVENTY MEDZI FRANTIŠKÁNSKÝMI KONVENTUÁLMI A OBSERVANTMI V STREDOVEKOM UHORSKU

Mutual Relations and Disputes Over Convents Between Franciscan Conventuals and Observants in Medieval Hungary

Miroslav Huťka

DOI: 10.17846/CL.2025.18.1.96-109

Abstrakt: HUŤKA, Miroslav. *Mutual Relations and Disputes Over Convents Between Franciscan Conventuals and Observants in Medieval Hungary*. In Hungary, from the 15th century onwards, both Franciscan observances, the older Conventuals and the stricter Observants, were active. This paper will discuss the ways of resolving the conflicts between these two parts of the Franciscan Order, still outwardly united at that time. The disputes were resolved at the local, provincial, and even at the highest level. The Observances communicated with each other through letters, provincial chapters, but also through the intervention of the Pope or the Minister General of the Order. The temporal delimitation of the issue under study will be approximately for the period of the 15th century until 1517, when the official division of the Order into Minorites and Franciscans took place. The disputes naturally did not cease, as two provinces were established on the territory of Hungary, which territorially overlapped each other.

Keywords: *medieval Hungary, Franciscans, Conventuals, Observants, Convents*

Františkánska rehoľa bola a stále je integrálnou súčasťou našej spoločnosti. V každom historickom období prekonávala iné problémy a reagovala na stále sa meniace vonkajšie, ale aj vnútorné okolnosti. V období stredoveku medzi vnútorné výzvy patrili aj vzájomné vzťahy medzi jednotlivými františkánskymi observanciami. Je len málo reholí, ktoré prekonali taký dynamický vývoj, akou boli nasledovníci sv. Františka z Assisi. V našom príspevku sa budeme zaoberať témou, ktorá priamo ovplyvňovala vnútorné vzťahy uhorských bratov. Týmto problémom bolo preberanie, resp. odoberanie kláštorov františkánskym konventuálom prísnejšou vetvou rehole – observantmi, vtedy ešte jednotnej františkánskej rehole. Táto problematika bola v minulosti parciálne riešená zahraničnými autormi, ktorí explikovali niektoré čiastkové témy, ako napríklad Ján Karácsonyi (1923, 32-60) alebo Mária-Magdaléna de Cevins (2008, 56-62). Budeme sa zaoberať najmä otázkami, aký bol hlavný argument v komunikácii pri odoberaní kláštorov konventuálom a aká bola realita celého procesu. Zároveň sa pokúsime nájsť odpoveď na otázku, aký bol podiel jednotlivých osobností, či už svetských alebo cirkevných na celom procese transferov konventov.

Šírenie františkánskeho observantného hnutia v Uhorsku

Už veľmi krátko po smrti sv. Františka vypukli medzi jeho nasledovníkmi spory o interpretáciu jeho odkazu a dedičstva. Najmä pod vplyvom Joachima da Fiore sa do rehole dostali eschatologické

vízie, ktoré viedli ku vzniku tzv. hnutia duchovných františkánov – spirituálov, ktorej zástupcovia ako napr. Peter Ján Olivi, Umbeto z Casela alebo Angelo Clareno boli v opozícii voči konformnejším františkánom, tzv. konventuálom (Hlaváček 2005, 107). Opozícia voči „ostatným“ bratom viedla aj k vzniku radikálnych myšlienok, ktoré sa naplno prejavili v hnutí tzv. fraticellov. Hlavným predmetom sporov bola problematika interpretácie chudoby a jej zachovávaní. Začali sa objavovať pomerne extrémne teórie o tzv. absolútnej chudobe Ježiša Krista na jednej strane, až po pomerne voľné chápanie vlastníctva majetku na strane druhej (Marek 2018, 107). Chudoba, ktorá pre sv. Františka predstavovala len jeden z viacerých spôsobov zachovávaní evanjelia sa postupne stala cieľom života niektorých členov rehole. Navyše skupiny sa radikalizovali a akékoľvek snahy po reforme rehoľného života boli na pokraji rozkolu. Niekde medzi týmito extrémnymi polohami sa nachádzali skupiny bratov, ktorí chceli žiť radikálnejšiu formu rehoľného života, no zároveň odmietali opustiť rehoľu františkánov. Medzi rokmi 1334, kedy brat Ján z Valle (†1351) spolu so svojimi štyrmi spolubratmi získal licenciu na život v samote kláštora sv. Bartolomeja v Brogliane až po rok 1368, kedy Pavol Trinci (†1380) znovu obnovil konvent v Brogliane, začalo pomaly vznikať observantné františkánske hnutie (Hlaváček 2005, 19-21). Rehoľa navonok zachovávala jednotu a observanti sa od konventuálov ničím podstatným nelíšili, až na to, že na nohách nosili dreβάky, ich odev bol užší a rovnako ako konventuáli všade vystupovali proti fraticellom. Na druhej strane ich charakteristickým znakom bolo to, že odmietali pápežské privilégia, koncesie a žili prísnejším spôsobom života, a to aj vo vzťahu k majetku. Ešte počas života Pavla Trinciho sa observanti začali šíriť aj mimo Itáliu, najmä do Svätej ríše rímskej, ale aj do Bosny.

Balkán sa stal jedným z centier misijnej činnosti mendikantov už veľmi skoro. Bolo to spôsobené jednak pravoslávnu orientáciou miestnej kresťanov, ale aj pôsobením bogomilov. No spočiatku ani dominikáni, ani františkáni, ktorí misijnú činnosť prevzali v roku 1291, nemali v tomto regióne väčší úspech (Hunčaga – Huťka 2022, 199-200). Až projekt generálneho ministra františkánov Gerarda Odonisa (†1349) sa ukázal ako výborný nápad. Po roku 1329 prišiel s myšlienkou, aby sa v Bosne vytvorili malé pustovne, kde mali žiť v prísnej chudobe skupinky horlivých bratov, ktorí ovládali miestny jazyk (Cevins 2008, 32-33). Následne v roku 1339 bol zriadený samostatný bosniansky vikariát, ktorého predstavený podliehal priamo generálnemu ministrovi rehole. Vývoj v Bosne bol následne taký dynamický, že už v roku 1347 bratia prekročili Sávu a na uhorskom území založili prvý kláštor bosnianskeho vikariátu v Ďakove. Takýchto kláštorov bolo v priebehu niekoľkých desaťročí už 25 alebo 26 (okolo roku 1430), a to v závislosti od toho, ako sa uhorským panovníkom, najmä Ľudovítovi I. Veľkému, darilo prenikať na Balkán (napr. do Bosny, Bulharska alebo ďalej). Vikariát prijal prísnejšiu františkánsku observanciu niekedy medzi rokmi 1368 – 1372 za vikára Bartolomeja z Alverna (†1407). Najmä spočiatku bol vikariát priamo napojený na územie Talie (Cevins 2008, 35). Z množstva kláštorov, ktoré si bosniansky vikariát v Uhorsku vybudoval vyčnieva najmä kláštor Chery (Sacošu Turcesc alebo Cseri – *Cherienses*) z roku 1366, nakoľko zo začiatku práve podľa tohto kláštora v celom Uhorsku všetci bratia observanti boli pomenovaní ako bratia Cheri (Blasius de Zalka. *Cronica Fratrum Minorum*; Zalka 1984, 234).¹

Kláštory observantov však v Uhorsku nevznikali len z iniciatívy bosnianskych bratov, ale aj z iniciatívy uhorských svetských osobností, napr. panovníka (Žigmund Luxemburský založil v roku 1425 kláštor vo Višegráde) alebo šľachty (Ján z Marótu založil pred rokom 1452 kláštor v Gyule alebo Pipo Spano v Ozore v roku 1418) (Kaizer 1930, 4).

¹ „*Ecce Minorum Observantiae de Hungaria vera obedientia in eorum exordio: taceant ergo illi, et ora obturentur eorum, qui dicunt, quod quidam fratres contra suorum praelatorum voluntatem Locum de Chery ex proprio eapite acdificassent, et inde Minores Observantiae de Hungaria Cherienses nominarentur. Stephanus Vicarius Frater Bartholomaciis de Alverna Anno Domini MCCCCLXVIII.*“

K ďalšej vlne zakladania nových observantných kláštorov v Uhorsku došlo koncom tridsiatych rokov 15. storočia. Medzi rokmi 1436 – 1440 dostali bosnianski vikári z dôvodu expanzie osmanských Turkov od pápeža povolenie na vybudovanie niekoľkých nových konventov v Uhorsku s odôvodnením, že Osmani v Bosne údajne zničili až 16 kláštorov (MNL OL DF 275480; MNL OL DL 65881; MNL OL DF 275485; MNL OL DL 65887; Kaizer 1930, 5-6; Fekete-Nagy 1990, 103, 106; Lukcsics 1938, 155, 190) Z tohto počtu však s určitosťou vieme len o založení troch konventov (Nagybánya – Baia Mare ROM, Tata a možno Kölyüd – Kolut SRB) (Cevins 2008, 37-39). Tento proces napokon vyústil do vzniku samostatného uhorského vikariátu observantov, ktorý sa odčlenil od pôvodného bosnianskeho. Jeho vznik bol však veľmi komplikovaný a neobišiel sa bez vzájomných konfliktov medzi uhorskými konventuálmi a observantmi. Navyše v prvej polovici 15. storočia začalo postupne dochádzať k nárastu napätia medzi observantnými bratmi bosnianskeho vikariátu, ktorí žili na Balkáne a v Uhorskom kráľovstve. Pomerne zlú stopu vo vikariáte zanechal Jakub z Marchie (†1476), ktorý sa svojím nekompromisným postojom dostal do sporu najmä s bratmi v Bosne z dôvodu, že bratia postupne opúšťali prísnosť observancie. Jakub z Marchie ako bosnianský vikár veľmi radikálne riešil problémy a aj napriek tomu, že ho generálny minister rehole Viliam z Casale (1430 – 1442) nabádal k zdržanlivosti, sa mu nepodarilo situáciu zvládnuť. Tento problém však Jakub zrejme nemal pri uhorských bratoch (Cevins 2008, 38).

Vzájomné vzťahy medzi uhorskými a bosnianskymi observantmi komplikovali aj snahy uhorských konventuálov získať kontrolu nad voľbou bosnianskeho observantného vikára, čo sa im konečným rozhodnutím pápeža o voľbe z roku 1446 nepodarilo (Cevins 2008, 35-36).² Navyše observantní bratia z Uhorska zrejme vyvíjali tlak na rozdelenie bosnianskeho vikariátu, pretože ešte v roku 1437 pápež Eugen IV. deklaroval bulou *Ad ea ex debito*, že nedovolí rozdelenie bosnianskeho vikariátu. O sedem rokov však už bolo všetko inak, pápež ustúpil a 29. januára 1444 bulou *Sacrae Religionis* rozdelil bosnianský vikariát na bosnianský a uhorský a vymenoval Fabiána Kenyeresu za prvého uhorského observantného vikára (Kaizer 1930, 6). Toto delenie však vydržalo len veľmi krátko.³ Údajne na návrh Jána Kapistránskeho (†1456) pápež svoje rozhodnutie odvolal z obavy, že uhorskí konventuáli sa budú pokúšať „ovládnúť“ observantný vikariát. Samostatný uhorský vikariát však napokon predsa len vznikol, a to už o štyri roky – v roku 1448 (Cevins 2008, 40).

Transfery uhorských konventov

Ako však uhorskí františkánski konventuáli prijali nových, prísnejších bratov? Vzťahy medzi obooma františkánskymi observanciami boli v stredovekom Uhorsku eufemisticky povedané mimoriadne zložitú. Šírenie prísnejšej františkánskej rehole observantov v Uhorsku sa intenzívnejšie kryje s prvou polovicou 15. storočia a pokračovalo aj v jeho druhej polovici. Práve toto obdobie je spojené so zvýšeným tlakom zo strany uhorskej šľachty, panovníka a observantov voči františkánskym konventuálom. Z iniciatívy najmä svetských osobností začali prichádzať o svoje, často dvestoročné kláštory, ktoré sa stávali súčasťou spočiatku bosnianskeho a po roku 1448 už uhorského vikariátu františkánskych observantov.

K prvej vlne prevodu konventov došlo po roku 1443, teda ešte pred vznikom samostatného uhorského vikariátu. Konventuáli boli vyzvaní pápežským legátom Juliánom Caesarinim, aby opustili štyri kláštory: v Budíne, v Pešti, v Segedíne a v Târgu Mureș a odovzdali ich observantom

² Pápež Eugen IV. dňa 3. júla 1446 potvrdil voľbu observantného vikára pričom deklaroval, že voľba podlieha schváleniu generálnym ministrom rehole.

³ Zdá sa, že pápež svoje rozhodnutie odvolal už o päť dní.

(Kaizer 1930, 6).⁴ Napokon sa konventuálom podarilo uchrániť svoj konvent v Segedíne, no o zvyšné tri prišli a k tomuto prevodu dal napokon svoj súhlas aj pápež Eugen IV (Karácsonyi 1923, 58).

Nevieme presne, kto stál za touto prvou vlnou prevodov kláštorov, zdá sa však, že to nebola osobná iniciatíva pápežského legáta, ale to je len hypotéza, ktorá vychádza z nasledujúcich udalostí. Už o pár rokov sa totiž do procesu prevodov bezpečne vložili svetské osobnosti (uhorskí baróni) na čele s gubernátorom Jánom Huňadym. Počas snemu uhorskej šľachty predstúpili v Budíne 25. júna 1448 pred kardinálom: Juana Carvajala – pápežského legáta a Dionýza zo Seče – ostrihomského arcibiskupa gubernátor spolu s uhorskými barónmi a obvinili konventuálov z rôznych prehrškov. Po údajnom vyšetrovaní bolo bratom nariadené, aby opustili ďalších sedem kláštorov: Ostrihom, Debrecín, Satu Mare, Jäger, Veľký Varadín, Lipova (Lippa) a Čanád. Z týchto konventov sa bratom konventuálom podarilo viaceré uchrániť (v Debrecíne, v Satu Mare, v Jágri a v Lipove), no niektoré nie (Ostrihom, Čanád) (Karácsonyi 1923, 59-60). Hlavne, strata ostrihomského konventu bola veľmi bolestivá. Išlo totiž o miesto posledného odpočinku uhorského kráľa Bela IV. a jeho rodiny (Viedenská maľovaná kronika 2016, 259-260).

Následne v roku 1451 prišli zásluhou Mikuláša Ujlakyho o ďalší kláštor – v Iloku (Cevins 2008, 57). V roku 1454 sa síce uskutočnila pomerne radikálna reforma rehoľného života konventuálov na kapitule v Jágri pod vedením provinciálneho ministra Fabiána z Igalu, no aj napriek tomu stratili v roku 1466 (1468) kláštor v Sečanoch. Po prevode tohto kláštora začal provinciál Fabián z Igalu niekoľkoročný zápas o navrátenie tohto kláštora. Celá problematika sa mala vyriešiť v roku 1474, kedy pápež Sixtus IV. vydal bulu *Dum sigulos*, ktorou zakázal svetským osobám vyhnáť konventuálov z ich kláštorov a odovzdať ich observantom (Holzapfer 2010, 92; Cevins 2008, 57).

Posledný veľký útok na kláštory konventuálov sa však aj napriek tomu uskutočnil v roku 1490. Kráľ Matej niekoľkokrát (minimálne 2x) naliehal na pápeža prostredníctvom legáta Angela Pecchinoliho, aby mu povolil reformovať konventuálne kláštory. Keď napokon pápež 2. marca 1490 povolenie vydal, list už nestihol prísť do Uhorska včas, nakoľko kráľ 6. apríla 1490 umrel a zámer sa tak nezrealizoval. Mali sa reformovať (čo vlastne znamenalo odovzdať observantom) kláštory v Šoprone, v Rábe, v Bratislave, v Eisenstadte, znovu v Debrecíne a v Jágri ako aj kláštor klarisiek v Starom Budíne (Kalous 2021, 252-253). No ako sme už spomenuli, k tejto transakcii už nedošlo. K posledným zrealizovaným transferom patria konventy v Blatnom Potoku, v Jászberény a v Gyöngyösy.

Príčiny prevodov konventov

Ako však boli tieto prevody prezentované? Aké dôvody na zmenu observancie sa využívali? Ako sa prezentovali jednotlivé stanoviská? Je potrebné si uvedomiť, že zástancovia františkánskej observancie reformy sa často uspokojili len so všeobecným tvrdením, ako napr., že bratia konventuáli žijú polutovaniahodným spôsobom, alebo že bratia konventuáli sa vzdialili od sv. Františka. Žiaľ, zväčša bližšie nešpecifikujú, čo mali pod týmito tvrdeniami na mysli (Cevins 2008, 103). Išlo tak len o povrchné konštatovanie bez väčšej výpovednej hodnoty. No ojedinele sa objavujú aj konkrétnejšie informácie, ako napr., že bratia na jednej strane opustili františkánsku požiadavku chudoby, rozpredávajú liturgický majetok a na strane druhej čiastočného alebo úplného opustenia svojich záväzkov vo veciach *officium divinum*, teda, že zanedbávajú bohoslužby, nestarajú sa o budovy, ktoré chátrajú a podobne. Keď to zhrnieme, môžeme konštatovať, že konventuáli boli obvinení z troch prehrškov, a to, že vlastnia majetok v súkromnom vlastníctve, že bratia žijú

⁴ K prevodu konventov v Budíne a Pešti dal svoj súhlas legát Julián Caesariny 20. februára 1444.

v blahobyte a že zanedbávajú svoje liturgické povinnosti (Cevins 2008, 104). Je zaujímavé, že už v roku 1422 sa legát pápeža Martina V. v Uhorsku sťažoval na konventuálov v Debrecíne, že bratia vlastnia veľmi drahé liturgické predmety (Cevins 2008, 104). Čo to však znamená? Konkrétnejší bol pápežský legát Julián Caesariny v roku 1444, ktorý vyjadril svoje rozhorčenie nad tým, ako bratia konventuáli žili v konventoch v Budíne a v Pešti. Pohoršilo ho najmä to, že bratia žili v rozpore so svojím povolaním a regulou sv. Františka, vlastnili súkromný majetok, venovali sa svetským pôžitkom a zanedbávali svoje liturgické povinnosti na zdesenie veriacich (Cevins 2008, 104). Podobných priamych svedectiev je však pomerne málo. Viac podrobností sa dozvedáme aj z prevodu konventov v roku 1448.

Pápežský legát (*Latere Legátus*) kardinál Juan Carvajal nariadil 25. júna 1448 vyšetrovanie, ktoré mal vykonať kardinál, ostrihomský arcibiskup Dionýz zo Seče. V listine sa spomína, že bol k tomu vyzvaný Jánom Huňadym, prelátmi, barónmi, inými šľachticmi a snemom uhorskej šľachty. Následne bol uvedený zoznam františkánskych konventov, ktorých sa to týka: Ostrihom, Lipova (Lippa), Čanáď, Debrecín, Satu Mare, Jáger a Veľký Varadín (Teleki 1853, 233-234; Kósa 1797, 110).⁵ Listina ďalej pokračuje výpočtom klenotov a cenností, ktoré boli v konventoch uchované ako dary dobrodinco, najmä kráľov a šľachticov (klenoty, zdobené rúcha, liturgické nádoby zo zlata a striebra ozdobené drahými kameňmi atď.). Až následne sa spomínajú problémy v observancii. Bratia konventuáli údajne dlhšiu dobu žili bez dodržiavania disciplíny, neslúžili bohoslužby, zanedbávali konventné objekty, ktorým hrozilo zrušenie a všetky klenoty, uchovávané v konventoch boli roztratené alebo predávané. V dôsledku týchto prehreškov veriaci prestávali františkánov nasledovať, podporovať ich almužnami a odvracali sa od nich (Teleki, 1853, 234).⁶ Preto baróni žiadajú rýchlu nápravu, aby konventy neboli zničené a klenoty rozpredané. V konventoch sa totiž modlia veriaci a mnohí šľachtici sa v nich nechávali pochovať, a preto by nemali byť zmarené modlitby veriacich. V prípade, že sa tieto obvinenia potvrdia, mala sa uskutočniť náprava a bratia mali opustiť svoje konventy, ktoré mali byť následne odovzdané observantom.

Je nepochybné, že informácie, ktoré listina obsahuje boli pápežskému legátovi sprostredkované uhorskými barónmi, pravdepodobne samotným Jánom Huňadym, a to ešte pred konkrétnym vyšetrovaním. Zároveň ide o zhrnutie najdôležitejších výhrad voči životu bratov konventuálov v danej dobe. Nie je známe, ako dopadlo vyšetrovanie, no konventuáli museli napokon opustiť najmä konvent v Ostrihome a prenechať ho prísnejšej vetve observantných františkánov. Je až príliš jednoduché vyvodiť záver, že k spomenutým prehreškom dochádzalo najmä v ostrihomskom konvente, ktorého sa prevod dotkol. To však môže byť zavádzajúce. Konventuálom sa totiž podarilo väčšinu konventov, v ktorých bolo nariadené vyšetrovanie na istú dobu uchrániť. Príčin môže byť viacero. Napríklad, obvinenia sa nemuseli potvrdiť a bratia si z toho dôvodu svoje konventy uchránili. Ďalším dôvodom môže byť aj možnosť, že nie všade sa toto vyšetrovanie uskutočnilo. Jednak vizitovať sedem kláštorov je dosť náročné a zároveň zemepánom Debrecínu a Satu Mare

⁵ „Joannis de Hunyad Incliti Regni Hungarie Gubernatoris, ac Prelatorum, Baronum ceterorumque Procerum et Regnicolarum dicti Regni, petitio continebat [...]“. Obsah listiny publikovaný J. Telekim je prepisom z kroniky Eugena Kósu. Prepis však nie je kompletný (dôkladný?)! Vo výpočte kláštorov chýbajú konventy v Lipove (v Lippe) a v Čanáde.

⁶ „Tamen, propter dissolutam et inordinatam vitam fratrum dicti ordinis, in ipsis domibus, et conuentibus, pro tempore sine obseruancia et Regulari vite disciplina degentium, cultus diuinus in eis imminutus extitit, ipseque domus, et Conuentus, in suis structuris, et edificijs ruinam minantur, ac omnia, res, et bona hujusmodi, ad cultum diuinum ut premittitur deputata, fere distracta, alienata, et per ipsos fratres vendita, et ad alienas manus deducta reperiuntur, in maximum ipsarum domorum ac Conuentuum preiudicium, damnum, atque grauamen, perniciosumque exemplum plurimorum, quodque propterea Christi fidelium Eleemosinarum largitio, erga fratres ipsos in dies tepescit, et se ab ipsis retrahentes, modicam, aut nullam ad eos habent deuocionem.“

bol srbský despota Juraj Brankovič, ktorý ako pravoslávny kresťan nemusel rešpektovať autoritu ostrihomského arcibiskupa (Karácsonyi 1923, 60). To môže byť aj hlavný dôvod, prečo sa konventuálom podarilo svoje konventy v tých mestách uchrániť, a to aj napriek tomu, že ku prehreškam mohlo dochádzať. Toto tvrdenie však celkom neobstoí, nakoľko zemepánom Lipova bol práve Ján Huňady, iniciátor týchto prevodov, a aj tento konvent sa konventuálom podarilo uchrániť. Teda nie všetky konventy, kde sa uskutočnila možná vizitácia prešli napokon do rúk observantov, ale konkrétny dôvod, prečo tomu tak bolo, nepoznáme.

Ďalšie podrobnejšie svedectvo ponúkol v roku 1448 Ladislav z Pavloviec (Palóci), ako svetský patrón kláštora v Blatnom Potoku. Spomína, že bratia z kláštora vraj premrhalí liturgické predmety, ktoré im darovali fundátori a bratia údajne prestávali slúžiť bohoslužby. Navyše v kláštore vraj žili len jeden alebo dvaja rehoľníci, ktorí boli často mimo konvent a ten bol úplne prázdny (Karácsonyi 1923, 58).

Vyhnanie konventuálov z ich Kláštora Panny Márie v Iloku v roku 1451, ktoré potvrdil aj pápež Mikuláš V. bolo zasa ospravedlnené pomerne všeobecným konštatovaním o škandalóznom živote bratov. K tomuto záveru dospelo vyšetrovanie, na základe ktorého svoju žiadosť priamo pápežovi predniesol sedmohradský vojvoda a zemepán Iloku Mikuláš Ujlaky spolu s obyvateľmi mesta (Lukcsics 1938, 297-298; Waddingo 1735a, 233).⁷ Pápež ešte v tom istom roku poveril novým prešetrením týchto obvinení kardinála, ostrihomského arcibiskupa Dionýza zo Seče, ktorý ho vykonal a aj napriek snahám uhorského provinciálneho ministra Pavla z Vöröcsöka, bábcskeho kustóda Fabiána a ilockého gvardiána Juraja prevod ešte pred koncom roka 1451 napokon aj zrealizoval (Karácsonyi 1923, 60). Nemožno však jednoznačne tvrdiť, že sa tak stalo vďaka tomu, že sa podarilo dokázať pochybenie bratov v ilockom kláštore, no vylúčiť sa to celkom nedá. Zdá sa, že obidva konventy sa tak napokon dostali do rúk observantov zásluhou alebo z vôle zemepánov (patrónov).

Problémy s observanciou však asi existovali, čo potvrdzuje aj reforma konštitúcií uhorských konventuálov prijatá na provinciálnej kapitule v Jágri 28. apríla 1454, ktorú presadil uhorský provinciál Fabián z Igalu.

Čo však bolo jej obsahom a aké bolo poradie riešenia nedostatkov? Jej hlavnými bodmi, podľa poradia, bolo: utuženie komunitného života (spoločná modlitba, pravidelné spovede bratov), prísnejšie pravidlá pri jedení (počet jedál, spôsob jedenia, pôsty), spôsobe obliekania bratov (Danišovič 1944, 191-226; Magyar 1971, 71-122).⁸ Len jeden jediný bod, a to desiaty, sa venoval majetku, teda jednému z troch hlavných obvinení konventuálov! Z tejto desiatej hlavy sa môžeme dozvedieť, že zrejme naozaj dochádzalo k ojedinelým priestupkom proti chudobe. Dokonca pravdepodobne niektorí jednotlivci vlastnili majetok aj súkromne (rodinné veci, kone a oblečenie?), ba medzi bratmi dochádzalo aj ku krádežiam (ale čoho?). Bratom sa prikázalo, aby boli mimoriadne opatrní a nič nevlastnili, ba nesmeli sa ani dotknúť peňazí. Na tento účel mali mať konventy laických bratov (prokurátorov), ktorí mali s peniazmi narábať so súhlasom gvardiánov alebo kustódov (Danišovič 1944, 219-220).⁹ Na druhej strane sa nič nedozvedáme o predpisoch,

⁷ „*Nicolaus papa V. ad supplicationem nobilis Nicolai de Wilak waywodae Transilvani et loci Wylak, Quinqueecclesiensis diocesis, domini et patroni mandat, ut fratres Minorum de claustris Baeate Mariae de dicto loco Wylak amoveantur, postquam illi propter vitam scandalosam a patrono praedicto et populo dicti oppidi sunt expulsi, et ut loco eorundem alios regulares observantiae fratres dicti ordinis subrogentur.*“ S komentárom, no k nesprávnemu roku publikoval aj Luca Waddingo.

⁸ Stanislav L. Danišovič publikoval konštitúcie v celom znení a na základe tejto edície potom spracoval text aj Arnold Magyar OFM.

⁹ „*Cum regula dicat, quod fratres nihil sibi appropriant, et propter violationem huius modi pene omnes conventus sunt destructi, et aliqui fratres non solum appropriant, sed etiam aliena rapiunt et furantur, volens ergo vias talis defectus precludere, ex mandato prenotati capituli generalis precipio omnibus fratribus*

ktoré by zlepšovali disciplínu v otázke slúženia obradov. Rovnako tak reformná konštitúcia nič nehovorí o zákaze predaja cenných liturgických predmetov. Ak je možné z tejto reformy konventuálov vyvodit' nejaký záver, tak len taký, že iba jeden bod z trinástich sa týkal problémov, ktoré boli konventuálom kladené za vinu pri prevode kláštorov!

No príčina problému, ktorá súvisí s vyššie uvedenou verejnou mienkou môže byť oveľa zložitejšia. Predovšetkým sa zdá závažným nízky počet bratov (nie len konventuálov) v kláštoroch v 15. storočí, čo je všeobecne známa vec. To, že v konvente v Blatnom Potoku mohol byť len jeden alebo dvaja bratia nemusel byť výmysel. No málo bratov znamená aj menej almužien zo žobrania, a tým pádom aj nedostatok prostriedkov na živobytie. Predaj predmetov z drahých kovov sa tak zdá byť ako logické riešenie problému obživy bratov. Cena však bola vysoká – zhoršenie verejnej mienky, na ktorej boli prostredníctvom žobrania bratia bytostne závislí. Zároveň už od 13. storočia františkáni dostávali menšie majetkové donácie (polia, lúky, vinice, mlyny etc.). Nič sa na tom nezmenilo ani v 14. storočí a ani v nasledujúcom období. No tento majetok zväčša nestačil na živobytie bratov, a tak museli stále aktívne vystupovať, najmä prostredníctvom žobrania. Problém vlastníctva majetku je v tom, že od roku 1322, kedy pápež Ján XXII. vydal bulu *Ad Conditores* sa pri františkánoch zmenilo chápanie jeho vlastníctva, resp. vzťah k predmetom. Dovtedy bol majetok „v prenájme“ bratov v konvente. Drahé liturgické predmety františkáni nevlastnili, len ich používali. Boli naďalej v majetku donátora, no nachádzali sa v konvente františkánov akoby v úschove (prenájme). Po vydaní buly Jána XXII. bol už majetok chápaný ako kolektívne vlastníctvo rehole kláštora. Je otázne, či túto zmenu vzťahu „zaregistrovali“ aj veriaci. Napríklad nitriansky biskup Anton zo Šankoviec na jar roku 1492 zhabal miestnym františkánom mlyn a nevrátil ho ani po zdĺhavom vyšetrovaní (MNL OL DL 50597; Hlavačková 2010, 34). Spor sa ťahal až do roku 1502 – 1505. Len ťažko možno predpokladať, že tak biskup urobil z nedbanlivosti alebo ziskuchtivosti. Podobný prípad sa odohral v Sedmohradsku. Mestská rada sedmohradského mesta Bistrica v roku 1530 františkánom odmietla prispieť na opravu mlyna, ktorý bol poškodený pri obliehaní mesta s lakonickým odôvodnením, že predsa podľa ich reguly nemajú vlastniť žiadny majetok (Karácsonyi 192391-92). Táto udalosť sa však už odohrala v atmosfére šíriacej sa reformácie, no podobne mohol zmýšľať aj Anton zo Šankoviec a iní. Objektívne však treba skonštatovať, že františkáni v duchu buly pápeža Jána XXII. *Ad Conditores* z 8. decembra 1322 mali kolektívne vlastníctvo rehole a mohli s majetkom voľne disponovať (Sbaralea 1898, 233-235; Hunčaga – Huťka 2022, 228-229). Zrejme s touto možnosťou nerátal ani Ján Huňady alebo Mikuláš Ujlaky, ktorí konventuálov obviňovali z toho, že premrhali majetok a nie, že sa prehrešili proti evanjeliovej chudobe alebo inými slovami, že bratia konventuáli „zabudli“, že vzácne liturgické predmety nepatrili im (Cevins 2008, 106).

Zároveň nedostatok prostriedkov znamenal aj zanedbávanie starostlivosti o opravy objektov, ktoré potom chátrali. Nízky počet bratov zároveň znamenal aj nedostatočné slúženie obradov (pravidelných zádušných omší a iných) a problémy v liturgickej praxi. Preto v reholi vôbec nemuselo ísť o uvoľnenie mravov, ale len o jednoduchý nedostatok ľudí, personálu na napĺňanie svojho poslania. Túto hypotézu potvrdzujú nasledujúce udalosti.

huius provincie, quod nullus frater presumat habere aliquid in proprio, ut puta [equos] et alias vestes per maxime, summpere caveant a tactu et retentione denariorum et aliarum rerum. Quicumque vero reinceps inventus fuerit tractare pecuniam manibus suis pro se vel te nere, graviter puniatur et non absolvatur nisi per ministrum. Preterea quilibet conventus vel locus habeat procuratorem laicum, ad cuius manus omnes elemosine pecuniarie deveniant et expendantur ab eodem, prout apparet custodi vel guardiano [...].“

Prevod konventu v Sečanoch

Ďalšie pokusy o prevody konventov sa uskutočnili v roku 1466. Majiteľka Debrecína, Alžbeta Szilágiová, matka kráľa Mateja Korvína, sa opäť pokúsila o prevod miestneho konventu františkánov. Požiadala pápeža Pavla II. o pomoc, ktorý následne poveril varadínskeho biskupa vyšetrovaním. Miestnych konventuálov mal prinútiť dodržiavať prísne rehoľné pravidlá a mal im zakázať predaj cenných predmetov (Karácsonyi 1923, 156; Érdújhely 1896, 615; Waddingo 1735b, 391, 393).¹⁰ Nevedno, ako dopadlo vyšetrovanie, no konvent aj naďalej zostal v rukách konventuálov. Teda zdá sa, že Alžbeta obvinila konventuálov a požiadala o prevod konventu. Pápež však v tomto prípade reagoval zdržanlivo a nariadil varadínskemu biskupovi vyšetrovanie alebo lepšie len ich mal donútiť prísnejšie dodržiavať rehoľné predpisy.

Zaujímavejšie sú však okolnosti a spôsob komunikácie okolo odobratia konventuálneho kláštora v Sečanoch z tohto istého roka. Dôvodom je najmä skutočnosť, že o tomto prípade sa zachovalo oveľa viac informácií a udalosti sa dajú rekonštruovať na základe správy zachytenej v kronike Eugena Kósu a vďaka listine pápeža Pavla II. z roku 1469. Na úvod chceme skonštatovať, že pápež reagoval odlišne ako v prípade Debrecína.

Asi palatín Michal Ország z Gutu sa niekedy pred 2. januárom 1466 sťažoval, podobne ako Alžbeta Szilágiová, priamo pápežovi Pavlovi II., že františkánski konventuáli v Sečanoch nedodržiavajú rehoľné predpisy a požiadali, aby boli nahradení observantmi. Rovnako zrejme pripomenul, že konvent je skoro prázdny.¹¹ Pápež na základe týchto obvinení bez ďalšieho vyšetrovania v tento deň vydal nariadenie, ktorým poveril Jána, opáta benediktínskeho kláštora v Tereske, a Alberta, premonštrátskeho prepošta zo Bzovíku, prevodom konventu do rúk observantov (Érdújhely 1896, 623; Kósa 1797, 126).¹² Prečo bol postup pápeža odlišný od prípadu v Debrecíne, nie je známe. Možno spoločenské postavenie palatína bolo dostatočnou zárukou pravdivosti obvinení, pápež im uveril a nariadil priamo prevod konventu. To je však len hypotéza.

Bratia observanti na čele s vikárom Valentínom Szigedym, kustódom Klementom, ostrihomským gvardiánom Gregorom a bratom Jánom z Vasváru designovaným gvardiánom v Sečanoch obsadili konvent proti vôli konventuálov. Pri tomto akte im boli nápomocní aj zemepán Sečian, palatín Michal Ország z Gutu, a jeho syn Ján spolu s akýmsi Jánom *de Lapossrev* (Kósa 1797, 126),¹³ ktorí boli pripravení použiť silu v prípade, že by konventuáli odmietli kláštor opustiť. Provinciálny minister konventuálov Fabián z Igalu sa napriek tomu rozhodol vzdorovať a okamžite poslal do konventu niekoľko bratov. K prevodu napokon v roku 1467 aj tak došlo a zrejme nie bez násilí, nakoľko opát Ján a prepošt Albert asi pristúpili aj k trestu exkomunikácie, čo vyvolalo ďalšie nezhody (Cevins 2008, 105). Fabián z Igalu sa odvolal k panovníkovi, no kráľ Matej proces zrejme zámerne zdržoval a neustále odkladal súdne jednanie, údajne pre vojnu v Čechách (Kósa 1797, 127). Nasledovalo odvolanie k predstavenému rehole. Observanti ešte pred generálnou kapitulou zvolali kapitolu uhorského vikariátu, kde sa dohodli, že sa kláštora dobrovoľne vzdajú. Spor sa napokon riešil na generálnej kapitule františkánov v roku 1469 v Benátkach, kde sa Valentín Szigedy, vikár uhorských observantov, v záujme zachovanie mieru a pokoja medzi bratmi verejne zaviazal, že observanti konvent v Sečanoch vrátia konventuálom, na čo zložil aj prísahu. Stále však bolo neznáme stanovisko pápeža Pavla II., ktorý už v roku 1466 rozhodol o prevode konventu a vydal

¹⁰ V práci Érdújhelyho sa však konvent označuje ako „Brezen“. Nevedno, či ide o nesprávne čítanie listiny alebo o iný problém. Podobne o tom píše aj Luca Waddingo, ktorý zrejme na základe rovnakej listiny označuje konvent ako Brezen.

¹¹ Túto informáciu môžeme dedukovať z neskoršej pápežskej listiny.

¹² Mená opáta a prepošta sa spomínajú len v kronike Eugena Kósu.

¹³ „*Magnificum Michaelum Országh Palatinum dicti Regni Hungariae ac Joannem Filium ejusdem, nec non alterum Joannem de Lapossrev praefatam Strigoniensis Dioecesis: [...]*“

na to aj potrebnú listinu (Érdűhely 1896, 623). Na prekvapenie, pápež Pavol II. napokon svoje rozhodnutie zmenil. Vraj v záujme zachovania mieru a pokoja medzi bratmi akceptoval dohodu a svoje predchádzajúce rozhodnutie uvedené vo svojej listine (alebo dokonca listinách) obchádzal len nejasnými formuláciami typu: „o ktorých (listinách) sa hovorí, že vyšli od nás“ alebo že „ak nejaké (listiny) existujú“. Časť observantov však napriek tomu zrejme nesúhlasila a vyjadrovala svoje pochybnosti nad vzájomnou dohodou, s odvolaním sa na predchádzajúce rozhodnutie pápeža, nakoľko sa v pápežovej listine uvádza, že: „keď [...] niektorí tvrdia, že spomínaný vikár nemôže dodržať svoj sľub (o vrátení konventu) [...] pre isté listiny, o ktorých sa hovorí, že vyšli od nás [...]“ (Theiner 1860, 411-412).¹⁴ Pápež zároveň poveril ostrihomského a kaločského arcibiskupa, že ak to uznajú za vhodné a provinciál o to požiada, majú dohodu o spätnom prevode kláštora zrealizovať (Theiner 1860, 412).

Konvent Panny Márie v Sečanoch sa však aj napriek tomu už do rúk konventuálov nikdy nevrátil. Držbu kláštora v rukách observantov definitívne spečatil pápež Alexander IV. ktorý ju v roku 1492 potvrdil (Kósa 1797, 144-146; Karácsonyi 1924, 177).¹⁵

Observantom asi nemožno uprieť dobrú vôľu ani snahu o zmierenie s konventuálmi. Dôležitejšie však, ako vôľa pápeža, bolo pravdepodobne želanie zemepána Michala Országa z Gutu alebo jeho syna Jána, ktorý s touto dohodou asi nesúhlasili. Konvent tak aj napriek kvetnatým rečiam z pápežského rozhodnutia o pokoji a mieri medzi bratmi zostal v rukách observantov až do dobytia Sečian Turkami. Treba však priznať, že rozhodnutie pápeža nebolo jednoznačné. Navyše v rovnakom roku 1466 stratili konventuáli aj konvent v Gyöngyösy opäť zásluhou zemepána Michala a Jána Országa z Gutu (Karácsonyi 1924, 59-60) a napokon aj napriek vydaniu buly *Dum singulos* pápežom Sixtom IV. z roku 1474 krátko pred rokom 1480 stratili aj konventu v Jászberény, čo bola posledná akvizícia observantov od svojich spolubratov v Uhorsku (Cevins 2008, 57; Karácsonyi 1924, 83). Tento konvent však nie je celkom dobrým príkladom, nakoľko k jeho prevodu, resp. obsadeniu observantmi došlo zásluhou tvrdohlavosti kráľa Mateja Korvína, ktorý trval na tom, že novopostavený objekt bude v rukách observantov (Cevins 2008, 106). Otázkou však stále zostáva, prečo sa prevod nepodaril v Debrecíne?

Konvent klarisiek v Starom Budíne

Zaujímavým príkladom sporu o konventy medzi konventuálmi a observantmi bolo riešenie otázky okolo konventu klarisiek v Starom Budíne. Nad týmto kláštorm vykonávali dohľad uhorskí konventuáli. Niekedy pred rokom 1480 požiadala predstavená kláštora klarisiek provinciálneho ministra konventuálov Benedikta z Ostrihomu o uvoľnenie pravidiel prísnej klauzúry. Veriaci muži aj ženy mohli dostať povolenie navštíviť konvent, no nemohli sa zdržať cez noc. Observantní bratia to prijali s pobúrením a údajne z kazateľníc začali vyhlasovať, že vraj provinciál nemôže takéto povolenie udeliť a ktokoľvek, kto vstúpi do kláštora klarisiek, je exkomunikovaný (Karácsonyi 1923, 71). Benedikt z Ostrihomu sa obrátil na pápežského legáta, kardinála a jágorského biskupa Gabriela Rangonyho, ktorý mu ešte v ten istý rok 25. júla vydal príslušné osvedčenie. Pápežský legát konštatoval, že kláštor klarisiek síce má klauzúru, no musel byť udržiavaný v neporušenom stave, ďalej, že Benedikt mal príslušné pápežské oprávnenie vydať takéto rozhodnutie. Prísna klauzúra bola nateraz zrušená a opátka menovaného kláštora dostala osobitnú milosť v oprávnených dôvodoch, ako dôkaz dobrej povesti a za dobré správanie povoliť vstúpiť do klauzúry osobám

¹⁴ „Cum autem, sicut eadem petitio subiungebat, ab aliquibus asseratur, dictum vicarium promissionem suam huiusmodi observare non posse propter quasdam litteras, que a nobis emanasse dicuntur,“

¹⁵ Celé znenie buly pápeža Alexandra VI. aj so zoznamom konventov publikoval vo svojom rukopise len Eugen Kósa.

obojakého pohlavia bez toho, aby tam prenocovali. Ďalej pápežský legát pomerne anonymne opisuje správanie observantov. „A keď niektorí z kláštorňých bratov, ako sa tvrdí, pred ľudom niekoľkokrát, v rozpore s (legátovým) tvrdením, verejne hlásali, že ten, kto hoci aj s opätíkným povolením vstúpi do klauzúry spomínaného kláštora je exkomunikovaný.“ Na záver kardinál nariadil obidvom františkánskym observanciam svätú poslušnosť (Batthyany 1827, 544-545).¹⁶ Tento spor zrejme zanechal nepríjemnú „pachut“ na vzájomných vzťahoch, nakoľko o niekoľko rokov sa konvent klarisie opäť dostal do stredu vzájomného sporu.

Tentokrát sa hralo s „vyššou kartou“ a kráľ Matej Korvín 18. septembra 1489 požiadal pápeža, aby zveril starostlivosť o klarisky v Starom Budíne observantom. Prostredníctvom pápežského legáta Angela Pechinolliho kráľ obvinil konventuálov, že žijú nečestným spôsobom. Legát ďalej uvádza, že na želanie kráľa navštívil v sprievode biskupov (žiaľ, nevedno akých) kláštor klarisiek v Starom Budíne. V konvente sa oboznámil s mnohými problémami a ako píše: „našiel som mnohých, ktorí neboli čestní ani vhodní pre rehoľu a kláštor“, ďalej prijal dobrovoľnú abdikáciu matky predstavenej, ktorá už bola vo vysokom veku a navrhol sestrám, aby si zvolili novú, ktorú potvrdil panovník, jeho manželka aj on sám. Kráľ sa následne nahneval a odobral sestrám všetok majetok, ktorý nemali mať pri sebe. Sestry boli pod správou konventuálov, ktorí, ako sa legát údajne dozvedel z faktov, „žili zle a hanebné“. Kráľ ďalej vyjadril pochybnosti o tom, že títo bratia budú v budúcnosti dôstojne spravovať konvent a prosil pápeža, aby kláštor klarisiek mohli spravovať observanti, na čo veľmi naliehala aj kráľovná (Lukcsics 1902, 312-313). Pápež následne listom z 1. marca 1490 vyhovel aj tejto žiadosti kráľa Mateja Korvína. Navrhol, aby legát zvolal sestry a, ak s tým budú súhlasiť, zveril ich pod správu observantom (Kalous 2021, 253-254; Lukcsics 1902, 316).

Prax preberania konventov mala byť ukončená v roku 1492, kedy došlo opäť k potvrdeniu pravidiel, že observanti nesmú prebrať konventuálny kláštor, a to ani keď by bol prázdny (Cevins 2008, 59). Prevody konventov sa síce skončili, no neskončil sa zápas konventuálov o svoje stratené objekty. Po smrti Mateja Korvína, veľkého ochrancu observantov, sa konventuáli pokúsili získať späť kláštory stratené v roku 1444, najmä konvent v Budíne. Na tento účel v roku 1492 získali bulu pápeža Inocenta VIII. (1484 – 1492), ktorá reštituovala ich konventy stratené v roku 1444 – 1467. Observanti sa však nevzdali. Ich prokurátorom v uhorskom kráľovstve bol totiž od roku 1491 vtedy ešte len rábsky biskup Tomáš Bakóc, kráľovský kancelár, ktorý sa postaral aj o získanie podpory zo strany kráľa Vladislava II. Jagelovského. To napokon viedlo k tomu, že nový pápež Alexander VI. (1492 – 1503) rozhodnutie svojho predchodcu prehodnotil, ešte v tom istom roku reštitúciu konventov zrušil, potvrdil observantom vlastníctvo konventov menovite: Budín, Pešť, Ostrihom, Ilok, Sečany, Blatný Potok, Marosvásárhely) a nariadil biskupom v Jágri a vo Vacove, aby chránili uhorských observantov (Karácsonyi 1923, 352-353; Kósa 1797, 143-146; Waddingo 1736, 20).

No spory medzi oboma františkánskymi observanciami pokračovali ďalej, čoho dôkazom je niekoľko ustanovení spoločných provinciálnych kapitúl, ktoré sa v nasledujúcom období uskutočnili. Týkali sa hlavne modusu vivendi. Dochádzalo totiž k množstvu problémov vo vzájomných vzťahoch, ako vzájomné prestupy bratov alebo vymedzenie hraníc žobrania a podobne, čo bolo dohodnuté na provinciálnej kapitule v roku 1495 alebo na provinciálnej kapitule v Starom Budíne v roku 1497 (Cevins 2008, 56; Karácsonyi 1923, 74-76).

¹⁶ „Cumque per nonnullos dicti Monasterii Fratres, ut asseritur, coram populo pluries contra dictum, assertum indultum, praedicatum publice extitit, excommunicatos fuisse omnes utriusque sexus, qui etiam de licentia Abbatissae praefati, dicti Monasterii clausuram intraverint, similesque poenas incursuros, quos imposterum contigerit intrare, declarando.“

Záver

Komunikácia medzi jednotlivými františkánskymi observanciami vo vzájomných konfliktoch bola vedená vo viacerých rovinách. Na tej najnižšej sa realizovala často prostredníctvom verejného kázania, v ktorom bolo poukazované na chyby alebo myslené chyby opačnej skupiny. Neboli to však len útoky zo strany observantov. Aj konventuáli využívali každú príležitosť. Napríklad v roku 1514 po vypuknutí sedliackeho povstania v Uhorsku, do ktorého boli zapojení observanti sa ich vikár Blažej z Désu obrátil listom na svojich spolubratov s tým, aby boli opatrní a obozretní lebo očakáva útoky konventuálov (Szűcs 1972, 258-259).¹⁷ Tieto ataky sa zrejme rovnako diali z kazateľnice. Nedá sa celkom generalizovať, že františkánske observancie využívali verejné kázne ako komunikačný kanál na poukazovanie na chyby opačnej skupiny. Vzájomné útoky sa však postupne množili a naberali na intenzite. Zmier medzi oboma stranami uzavretý v roku 1495 obsahoval 5 bodov a jedným z nich bol záväzok, že observanti nebudú útočiť na konventuálov slovom ani skutkom a to ani z kazateľnice a ak budú o nich hovoriť, tak ich budú len chváliť. Naproti tomu konventuáli sa zaviazali, že nebudú podporovať hnutie za zjednotenie oboch observancií (Karácsonyi 1923, 74). Teda zdá sa, že konventuáli reagovali na útoky observantov podporou skupín hlásajúcich zjednotenie františkánov.

Na strednej úrovni kráľovskej alebo provinčnej sa spor prejavoval najmä tým, že observanti dokázali presvedčiť elity o tom, že len oni sú praví nasledovníci sv. Františka. Vidno to napr. na veľkej podpore, ktorú im preukazovali „baróni“, Ján Huňady alebo jeho syn, kráľ Matej Korvín. Toto stanovisko bolo napokon definitívne potvrdené v bule pápeža Leva X. zo 6. decembra 1517 *Licet alias*, kde sa píše, že len observanti a reformovaní františkáni sú praví a nespochybniteľní nasledovníci sv. Františka (Franco – Dalmazzo 1860, 711-712).¹⁸ Tu treba asi tiež zdôrazniť, že pokiaľ sa v Uhorsku neobjavili observanti, boli konventuáli vnímaní ako dokonali františkáni, nakoľko majetky vlastnili už od 13. storočia. Až v konfrontácii s observantmi pred koncom prvej polovice 15. storočia sa ukázala aj iná cesta a konventuáli stratili predchádzajúcu prestíž. Rovnako však treba pripustiť, že už mohlo ísť aj o prejavy postupujúcej zmeny v náboženskom myslení, ktoré so sebou prinášala nová zbožnosť (*devotio moderna*).

Na najvyššej úrovni sa zdá, že pápež volil v komunikácii s uhorskými františkánskymi observanciami zmierlivý postoj. Pre udržanie pokoja neváhal ustúpiť a zmeniť svoje predchádzajúce stanoviská. Na druhej strane bol ochotný ustupovať aj panovníkovi Matejovi Korvínovi, ktorý mal jasnú predstavu o tom, ako mali žiť skutoční františkáni. Treba však objektívne skonštatovať, že pápež sa pri ústupkoch jeho požiadavkám veľmi neponáhľal a pokúšal sa zdržovať čas.

Dôležitým argumentom pri vzájomných sporoch bola aj kritika reformátorov, ktorí niekedy vyčítali konventuálovi, že vlastnili vzácne liturgické predmety (napr. mimoriadne drahé liturgické rúcha, zlatý a strieborný riad zdobený drahými kameňmi a perlami), no tendenčnosť týchto tvrdení dokazuje skutočnosť, že rovnako vzácne liturgické predmety vlastnili aj observanti. V ich prípade to však nebol problém. Napr. v roku 1571 z vyšetrovania liptovskej stolice vyplynulo, že konvent (pôvodne observantný) v Okoličnom vlastnil: „kalichy, kazuly vykladané zlatom a drahými kameňmi, pozlátené strieborné lampy, monštrancie, kríže, oltárne závesy a niekoľko drahých ozdôb,“ ktoré údajne kedysi konventu daroval kráľ Matej Korvín (Maljáth 1879, 350-351). Teda „Huňadyovci“, ktorí vyčítali konventuálovi bohatstvo neváhali observantné kláštory obdarúvať rovnako cennými predmetmi. Čo sa teda skrývalo za útokom na konventuálne kláštory?

¹⁷ „Denique tuam hortor paternitatem, nihilominus tibi committo, uti si quid adversi aliunde, maxime fratrum conventualium contra sacram nostri ordinis familiam suboriri contigerit, extunc iuxta tue providencie industriam módis omnibus te opponere velis et debeas, concitataque disturbia sedare procures.“

¹⁸ „Quodque ipsi fratres de Observantia et reformati veri et indubitati fratres Ordinis Beate Francisci et eius Regulae observatores semper fuerint, [...]“

Predovšetkým ide zrejme o to, že problémom ani tak nebolo samotné vlastníctvo klenotov, čo sa však v prameňoch konventuálov jednoznačne vyčíta, ale skôr skutočnosť, že tieto predmety sa predávali. Je dôležité si uvedomiť, že pravdepodobne verejné povedomie bolo postavené na tom, že konventuáli tieto vzácne liturgické predmety nevlastnia, len ich majú v „úschove“ a stále sú vo vlastníctve pôvodných majiteľov. Teda vo vedomí vtedajšej spoločnosti mohol byť predaj týchto vzácných predmetov protiprávny, nakoľko neboli majetkom rehole, ale pôvodných vlastníkov. To však zrejme nie je pravda. Ako sme už spomenuli, kolektívne vlastníctvo rehole františkánov zaručovala bola pápeža Jána XXII. z roku 1322, o ktorej už bola reč.

Pri transfere konventov treba brať do úvahy aj skutočnosť, že do roku 1444 observanti nemali svoje domy vo veľkých uhorských mestách. Stavať nový konvent napr. v aglomerácii Budína bolo zrejme náročné. Veď len konventuáli mali v tomto priestore štyri konventy (Budín, Pešť, Zajačí ostrov a Starý Budín). Je preto hypotézou, že možno začali vyvíjať tlak na získanie lukratívnych destinácií prostredníctvom šľachty a pápeža. Z tohoto zámeru ich však jednoznačne obviniť nemôžeme, nakoľko neexistujú dôkazy, no táto možnosť sa nepochybne podsúva. Treba tiež priznať, že proces transferov konventov sa v tomto období uskutočňoval aj v iných krajinách. Aj napriek skutočnosti, že observanti získali konventy vo veľkých uhorských mestách od konventuálov si stále udržali prevažne vidiecky alebo polovidiecky charakter (Cevins 2008, 51-54).

Postupné zmiernenie tlaku na prevody konventov mohlo mať viacero príčin. Predovšetkým observanti získali lukratívne destinácie, a kde sa im to nepodarilo, postavili si vlastný konvent. Mestá ako Veľký Varadín alebo Segedín tak mali dva konventy jednej rehole rozdelené na dve observancie, čo generovalo nové typy konfliktov (Hunčaga – Huťka 2022, 207). K zmierneniu tlaku na konventuálov, či už zo strany uhorskej šľachty alebo observantov, mohla prispieť aj reforma Fabiána Igalyho, ktorá pravdepodobne viedla k zlepšeniu rehoľnej disciplíny, čím observanti stratili časť argumentov.

Vzájomné vzťahy medzi dvomi františkánskymi observanciami sa začali upokojsť až po roku 1517, kedy pápež Lev X. definitívne rozdelil rehoľu františkánov na dve vetvy. Aj napriek tomu konflikty medzi observantami a konventuálmi pretrvávali, no šírenie reformácie, vojna o uhorský trón po roku 1526 a osmanská expanzia definitívne zmenili situáciu a spory sa stratili spolu s postupným miznutím jednotlivých konventov v 16. storočí.

REFERENCES

- Batthyany, Ignác (ed.). 1827. *Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae et Provinciarum Adiacentium*. III. Albae-Carolinae.
- Danišovič, Stanislav Létus OFM. 1944. Dejiny minoritov 3: Konštitúcie provincií. Časť 1. Konštitúcie Fabiána Igala z roku 1454. In *Historický sborník* II/4, 191-226.
- Cevins, Marie-Madeleine de. 2008. *Les Franciscains observants hongrois de l'expansion à la débâcle* (vers 1450-vers 1540). *Bibliotheca seraphico-capuccina* 83. Roma.
- Érdújhély, Menyhért (ed.). 1896. Kutatásaim a római levéltárakban. In *Katolikus Szemle* X/10, 605-646.
- Fekete Nagy, Antal (ed.). 1990. *A Balassa család levéltár (1193 – 1526)*. Budapest.
- Franco, Sebastiano – Dalmazzo, Henrico (eds.). 1860. *Bullarium Diplomatum et Privilegiorum sanctorum Romanorum Pontificum V. Augustae Taurinorum*.
- Hlaváček, Petr. 2005. *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*. Praha.
- Hlavačková, Miriam. 2010. Diplomaty v službách uhorských kráľov: pôsobenie nitrianskeho biskupa Antona zo Šankoviec na sklonku stredoveku. In *Historický časopis* 58/1, 15-35.

- Holzapfel, Heribert OFM.* 2010. History of Franciscan Order. (z nemeckého originálu preložil Antonine Tibesar OFM a Gervase Brinkmann OFM). Freiburg.
- Hunčaga, Gabriel – Huťka, Miroslav.* 2022. Žobravé rehole a stredoveké mestá: Pôsobenie mendikantov v stredovekom urbánnom prostredí. Ružomberok.
- Huťka, Miroslav.* 2021. Príčiny vzniku stredovekých mendikantských kláštorov na Slovensku (Úvod do problematiky). In *Kultúrne dejiny*, 12/Supplementum, 31-49.
- Kaizer, Nádor OFM (ed.).* 1930. A gyöngyösi zárda oklevéltára. Budapest.
- Kalous, Antonín (ed.).* 2021. The Legation of Angelo Pecchinoli at the Court of the King of Hungary (1488 – 1490). Budapest; Roma.
- Karácsonyi, János.* 1923. Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig I. Budapest.
- Karácsonyi, János.* 1924. Szt. Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig II. Budapest.
- Kósa, Eugenii.* 1797. Collectanae Antiquarii Provinciae Sanctae Mariae in Hungaria, Ordinis Minorum S. P. N. Francisci Strictioris Observantiae. (rukopis uložený v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice, signatúra RHKS 666a). 1797.
- Lukcsics, József (ed.).* 1902. Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis III. Budapest.
- Lukcsics, Pál (ed.).* 1938. XV. századi pápák oklevelei II. Budapest.
- Magyar, Arnold OFM.* 1971. Die Ungarischen Reformstatuten des Fabian Igali aus dem Jahre 1454: Vorgeschichte und Auswirkungen der Statuten. In *Archivum Franciscanum Historicum* LXIV/1-2, 71 – 122.
- Majláth, Béla.* 1879. A Liptó-vármegyi kalandosokrúl. In *Századok* XIII/1, 344-352.
- Marek, Miloš.* 2018. Kacíři, heretici, bludáři a boj proti kacířstvu v stredovekom uhorskom kráľovstve. [Heretics, Apostates, Schismatics and the Fight Against Heresy in the Medieval Kingdom of Hungary]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 11/2, 98-131.
- MNL OL DL = Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, fond Diplomatikai Levéltár.
- MNL OLDF = Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, fond Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
- Sbaralea, Ioannes Hycintus (ed.).* 1898. Bullarium Franciscanum. Tomus V. Rome.
- Szűcs, Jenő.* 1972. A ferences obszervancia és az 1514. Évi parasztháború egy kódex tanúsága. In *Levéltári Közlemények* XLIII/2, 213-253.
- Teleki, János (ed.).* 1853. Hunyadiak kora Magyarországon. Tomus 10. Pesten.
- Theiner, Augustino (ed.).* 1860. Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram Illustrantia. Tomus II. (1352 – 1526). Romae.
- Viedenská maľovaná kronika.* 2016. Viedenská maľovaná kronika (prekl. Július Sopko a Tünde Lengyelová). Bratislava.
- Waddingo, Luca.* 1735a. Annales Minorum Tomus XII. Rome.
- Waddingo, Luca.* 1735b. Annales Minorum Tomus XIII. Rome.
- Waddingo, Luca.* 1736. Annales Minorum. Tomus XV. Rome.
- Zalka.* 1984. Blasius de Zalka, (et con.). Cronica Fratrum Minorum de Observatia Provinciae Bozniae et Hvngariae. In *Toldy, Ferenc (ed.). Analecta monumentorum Hungariae historicorum literariorum maximum inedita.* Budapest, 213-315.

Mgr. Miroslav Hutka, PhD.
Catholic University in Ružomberok
Faculty of Arts and Letters
Department of History
Hrabovská cesta 1B
034 01 Ružomberok
Slovakia
miroslav.hutka@ku.sk
ORCID ID: 0000-0001-8927-3539